

Mi a szleng?*

Véleménykutatás

A szleng a társalgás változó szókinccse, gyorsan jön divatba, jelentéssel, általában figuratív jelentéssel bír, mely egy bizonyos csoport vagy osztály által ismert, s mely egyfajta siboletként él népszerűsége rövid időszaka alatt, majd elfeledett szavak és nagyszótárak sötét zugaiban kihál, vagy átkerül az elismert, legitim nyelvbe. A szleng jelentőségét és jelentésének távlatait nem mindig ismerték fel. A hajdani szótárírók figyelmen kívül hagyták a szót mint olyat, amelynek nincs jelentősége a nyelvvel kapcsolatban, s legkorábbi felismerése az illegitimitás meg nem érdemelt bélyegét nyomta rá, mely a köztudatban máig ott van valamilyen mértékben.

A *slang* szó eredete kétséges, meghatározhatatlan. Alakilag valószínűsíthető a rokonsága a skandináv *slengja* 'dobni' szóval, mely igének egyik származéka egy becenév szinonimája. WEEKLEY¹ feltevése szerint a szó a francia *langue* elferdített alakja lehet. Semmilyen, a mait megközelítő formában vagy jelentésben nem fordult elő a nyelvben a középanyol időszakban, és nem volt legitim használatban még a Stuart-korban sem MAYHEW és SKEAT szerint.²

A szleng általam talált első definíciója az 1828-as WEBSTER-féle szótárban fordul elő: „alacsonyrendű, vulgáris, jelentés nélküli nyelv”. Kezdetnek jó, de a mai szleng szempontjából nem megfelelő a meghatározás. Elítéli a szleng használatát, és a legalsóbb társadalmi osztályok körébe utalja. Ugyan ez a korai szleng eredete, de csak míg a tolvajnyelv szinonimájának tekintették. Nem állíthatjuk, hogy a szleng valaha is jelentés nélküli lett volna, mindig volt valamilyen önkényes jelentése, általában eltérő az adott felhasznált terminus elfogadott jelentésétől. WEBSTER Dictionary-jének első kiadásában talán a titkosság és intimitás ezen szlengbéli jelenlétét vagy legalábbis látszatát kívánta jelezni. Megjegyzi, hogy kora magának a terminusnak a használatát is „alacsonynak” tekintette, s ez lehet a magyarázat arra, hogy a korábbi szaktekintélyek — PHILLIPS (1696), BAILEY (1721), JOHNSON (1755), ASH (1775) és más szótárírók — sok későbbivel együtt — miért hagyták teljesen figyelmen kívül a terminust.

* REVES, HAVILAND FERGUSON: What Is Slang. (A Survey of Opinion). *American Speech*, 1/4 (January, 1926): 216–20.

¹ *Concise Etymological Dictionary of Modern English* [A modern angol nyelv rövid etimológiai szótára]. 1924

² *Glossary of Tudor and Stuart Words* [Tudor- és Stuart-korbeli szavak gyűjteménye]. 1914

A WEBSTER későbbi kiadásaiban ugyanezt a definíciót találjuk mindössze központozási különbséggel egészen 1864-ig, s ezt használta CRAIG (1849) és WRIGHT (1852–56) is. MAUNDER (1853) követte WEBSTERT, míg STORRS (1855) egyedülálló fonetikai ábécével nyomtatott szótárában azzal egészítette ki, hogy a szleng elsősorban a hamiskártyások tolvajnyelve. 1863-ban BOLLES első ízben használta az „alacsony és sértő nyelv” kifejezést, melyet oly sokszor idéztek, s a következő évben a WEBSTER új kiadásában a definíció kibővült: „alacsony, vulgáris, nem hivatalos nyelv, a kifejezés kollokvialis módja, különösképp mely a társadalom bizonyos osztályában divatos”. Első alkalommal figyeltek fel a szlengben a divatra mint tényezőre, mely ma is jellemzője. Két évvel később LATHAM (1866) szintén elítélte a szleng használatát, és megjegyezte, hogy „egy bizonyos osztályra jellemző nyelv”.

A „The Overland Monthly” egyik szerzője 1870-ben³ a szlenget úgy definiálta, hogy az „azon gondolat spontán kitörése, hogy az erő szóvá váljon”. Először definiálták a szlenget mint tiszteletre érdemes jelenséget, s először figyeltek fel a figurativitás jelentőségére. Ugyanez a szerző hozzáteszi, hogy a szlengnek olykor nincs is más „titkos célja, mint a nyomatékosítás vagy az illusztrálás”, ily módon ismervén fel maradandóan a szleng céljait.

ZELL (1871) a definíciót illetően nem hozott újat, s nem ismerte fel a szleng figurativitását, míg egy 1876-os WEBSTER ismét az első definíciót használta, akárcsak az 1891-es „Encyclopedic Dictionary”. A szótárírók sokszor lassan haladnak.

Az „American Cyclopaedia” (1876) a szlenget a kifejezés tréfás formájának minősítette, s ez a gondolat, igazolva a figuratív jelleg elismerését, hosszú ideig népszerű volt a szerzők körében. Azonban tévesen látja azt, hogy a szleng metaforikusan mindig túlzó, holott a szleng legjobb használatában a precizitással határos.

Éveken át nem sok előrelépés történt a szleng elfogadott definícióját illetően. WORCESTER 1879-ben így definiálta: „értéktelen, alacsony vagy vulgáris nyelv, a hamiskártyások vagy a köznép tolvajnyelve; zagyva beszéd”. Ezzel korábbi definíciókhoz tért vissza. DAVIES (1881) egészítette ki a szleng jelentését: „megvetni, megsérteni”. Az Imperial (1883), a Progressive (1885) és az Encyclopaedic (1887) szótárak, illetve a „People’s Cyclopaedia” (1882) eléggé átfogó szócikket tartalmaztak, beledolgozva a kiadás idején hozzáférhető anyag nagy részét, melyet meglehetősen szabadon mutattak be.

WALT WHITMAN írta a „North American Review”-ban 1885-ben, hogy a szleng „a köznép próbálkozása arra, hogy a sivár szószerintiség helyett szabadon fejezze ki magát”. Először jelentették ki tisztán és határozottan a metafora szlengbéli fontosságát az ok megállapításával együtt. Ez a tényező a szleng át-

³ The Rationale of Slang [A szleng alapjai]. 4 (1870. február): 187.

meneti természetével — divatjával — együtt azóta is vitatott a szótárírók közt, mivel ez az új megkülönböztetés fokozatosan a helyére lépett a szleng azon régi felfogásának, mely azt a legalacsonyabb osztályok nyelveként határozta meg.

1889-ben BARRÈRE és LELAND a „Dictionary of Slang, Jargon, and Cant” című művükben jellegzetes határozatlansággal definiálták a szlenget a következőképp: „konvencionális nyelv számos dialektussal”. Ugyanebben az évben jelent meg HOTTEN revideált definíciója: „az utcai humor, a gyors, a magas és az alacsony szintű élet nyelve”.⁴ NUTTALL Dictionary-je (1890) a szleng régi és új felfogása közötti álláspontot képviselt.

Változatos definíciókat találunk a kilencvenes évek elején. A „Chambers’s Cyclopaedia” (1893) új kiadásában a szlenget úgy definiálja, hogy az „bármilyen sibolet, mely egy osztály megkülönböztetésére használatos”, ezzel pusztán a titkosság elemére utalva. Mindez összhangban állt egy, az „Atlantic Monthly”-ban megjelent definícióval⁵: „egy szónak vagy kifejezésnek az elfogadott köznyelvitől eltérő használata”, és ellentétben F. H.-nak a „The Nation”-ben megjelent definíciójával⁶: „beszédmód, mely kellemetlenül emlékeztet egy bizonyos foglalkozásra, osztályra vagy felekezetre”. Az „All the Year Round”⁷ öntötte szavakba a populáris definíciót: „az utca nyelve”, hozzátéve, hogy a szleng ezen felfogása „ostobaság!”

A következő formális definíciót BRANDER MATTHEWS írta: „Szó vagy kifejezés, melyet olyan jelentésben használnak, mely nem fogadható el udvarias levelekben, vagy azért, mert frissen találták ki őket, vagy mert már nem emlékeznek rá. ... Mindenféle forrásból gyűjtött kollokvializmusok összessége, melyek egyaránt az illegitimitás jegyét viselik magukon.”⁸ Míg mindez addig szokatlan mértékig hangsúlyozza a szleng átmeneti jellegét, nem tesz említést arról, hogy ez gyakran egy osztály jellegzetes nyelve, s arról sem, hogy figuratív jelentéssel bír. Értékelniünk kell azonban mint olyan meghatározást, mely a szleng történelmi jellegét emeli ki.

A szleng első kielégítő definícióját az 1895-ös „Standard Dictionary”-ben találtam. Elég hosszú ahhoz, hogy olyan történelmi megközelítést adjon, mely a szleng korai használatáról is számot ad, bár nem helyesli a szleng használatát: „1. Nem választékos és nem hivatalos populáris nyelv, mely vagy olyan szavakból és kifejezésekből áll, melyek eredete és használata az alacsonyabb vagy írástudatlan emberek körére jellemző, vagy olyan groteszk, szabálytalan vagy metaforikus értelemben használt legitim kifejezések alkotják, melyeket a bevett

⁴ *Slang Dictionary* [Szlengszótár]. 1889.

⁵ *Slang* [Szleng]. 71 (1893. március): 424.

⁶ F. H. levele. 57 (1893. augusztus 31.): 155.

⁷ *Slang* [Szleng] 73 (1893. november 25.): 510.

⁸ *The Function of Slang* [A szleng funkciója]. *Harper’s Monthly Magazine*, 87: 304.

szokás és a jó ízlés nem szentesít... 2. Tolvajokra és csavargókra jellemző tolvajnyelv vagy zsargon...” Ez a szleng addig megjelent legjobb definíciója, de van néhány hiányossága, s téved, amikor feltétlenül elítéli a szlenget.

Négy évvel később a „Saturday Review” egyik írója⁹ úgy definiálta a szlenget, hogy az „egy sajátos nyelv, mely nem sajátos, hanem mindennapos dolgokra vonatkozik”. Három év múlva pedig MARSH egyszerűen „nem választékos nyelv”-ként¹⁰ definiálta. A liberálisabb definíciókat sokáig nem fogadták el némelyek.

A „Century Dictionary” (1911) teljesen inadekvát definíciót ad pusztán azal, hogy a szleng „kollokvialis nyelv vagy kifejezés, mely egy bizonyos időszakban jellemző”. Az 1907-ben kiadott NELSON-féle Encyclopedia kitűnő meghatározást ad, melyben gyakorlatilag minden lényeges tudnivaló ott van, s mely tartózkodik a szleng elítélésétől. Ez a szleng első átfogó elismerése: „olyan kollokvialis szavak vagy kifejezések, melyeket a köznapitól eltérőnek, szélsőségesnek, metaforikusnak vagy túlzottnak érzünk. ... A szleng lényegéből fakadóan életteli és feltűnő, hamar elterjed, de ugyanezen okból gyorsan elcsépeltté is válik, megkopik, aztán ugyanolyan gyorsan eltűnik.”

Az „Encyclopaedia Britannica” tizenegyedik kiadása (1911) a szlenget a következőképpen definiálta: „szavak és jelentések csoportja, melyek többé-kevésbé mesterséges vagy mesterkélten eredetűek vagy használatúak, s melyeket nem ismernek el azon nyelv standard szókincsének részeként, melyben használatosak, ám melyek a társadalom bizonyos csoportjában igen elterjedtek vagy a titok megőrzésének eszközeként vagy szándékosan nevetséges helyettesítőként azokra a kifejezésmódokra, melyeket olyan személyek használnak, akik önmagukat az illetendő beszéd alapján értékelik.” Az utóbbi kifejezés magában foglalja a szleng elítélését mint olyanét, mely az elfogadott beszéd szintje alatt helyezkedik el, de csak enyhén ítéli el. A definíció jellemző újdonsága az, hogy a szleng mesterséges eredetű. Ez szigorúan véve nem igaz, hiszen a szleng nem mesterségesebb eredetű, mint a beszéd egyéb formái, s első kimondásakor sokkal inkább spontán.

Az 1911-es új „Century Dictionary” javított definícióval szolgál, utalva a szleng eredetére, s megemlítve, hogy alkalmanként figuratív jellegű, de egészében elítélve azt. Az ugyanazon évben megjelent „Concise Oxford Dictionary” megkísérelt szigorú definíciót adni, de célját nem érte el, amikor megpróbálta kellő kiterjedtséggel tárgyalni. A definícióba foglalja azon szavakat, melyek „vagy teljesen jellemzőek egy bizonyos osztályra vagy szakmára, vagy speciális jelentésben használatosak körükben”. Ez nem eléggé specifikus, hiszen ily mó-

⁹ The Philosophy of Slang [A szleng filozófiája]. 88 (1899. augusztus 19.): 227.

¹⁰ *Thesaurus Dictionary of the English Language* [Az angol nyelv gyűjteményes szótára]. 1902.

don minden szaknyelvet szlengnek kellene tekinteni, és a definíciót ki kell azzal egészíteni, hogy a szleng figuratív jelentéssel bír.

1913-ban a „New Standard Dictionary” ismét régi definícióját adta közre némi kiegészítéssel, mely megengedi, hogy a szleng „egy speciális felekezet, szakma vagy társadalmi osztály beszéde vagy dialektusa”. A szinonimákról szóló megjegyzésben megállapítja, hogy a szlengbe sorolandók azon „kifejezések, melyek vagy már önmagukban közönségesek és durvák, vagy főleg a társadalom közönségesebb és durvább elemei közt elterjedtek”. Az effajta elítélő attitűd a szleng legkorábbi felfogásának igazolatlan túlélése. Manapság a szlenget a nyelvalkotás fontos tényezőjének tekintjük, és el kell fogadni mint olyat, amelyet a társadalom minden osztálya bevetten használ.

A „New International Dictionary” ugyanebben az évben a szlenget úgy határozta meg, hogy: „Eredetileg a tolvajok, cigányok, koldusok stb. tolvajnyelve; ma pedig olyan nyelv, illetve szavak olyan köre, mely vagy a csavargó és írástudatlan osztályok köréből származó új szavakból és kifejezésekből áll, vagy önkényes jelentésben használt köznapi szavakból és kifejezésekből, s konvencionális, de vulgáris és nem választékos használat jellemzi; illetve egy bizonyos hivatás vagy társadalmi osztály zsargonja; populáris tolvajnyelv.” Ez az eddig megjelent legátfogóbb és legkielégítőbb definíció. Míg részben megtartja a szleng korábbi helytelenítő felfogását, a szleng teljes egészének csak egy részét ítéli el, s már csak ebben is nagy előrelépés a definíció a korábbi szaktekintélyekéhez képest. A definíció kissé téved a jelentés konvencionalitásának túlhangsúlyozásában, hiszen ezt inkább a figurativitás jellemzi, s abban, hogy nem említi meg azt, hogy a szleng elterjedése hirtelen divatszerű jellegén múlik.

ROUTLEDGE szótára (1914), CASSELLÉ (1920) és a „Graphic Dictionary” (1916) olyan meghatározásokkal szolgálnak, melyek a régi szótárakéihoz képest nagy előrelépést jelentenek, de nem teljeseek, habár csak kissé kell eltérnünk állításaiktól. Az „Oxford Dictionary” különféle definíciókat ad, melyek közül néhány gyakorlatilag mindazon felfogásokat magában foglalja, melyek addig a szlengről megjelentek, majd hozzáteszi: „Rendkívül kollokvialis nyelv, melyet a standard művelt nyelv szintje alattinak tekintenek, s mely vagy új szavakból áll, vagy létező szavakból, melyeket valamiféle speciális értelemben használnak.” Bár ez nem tisztázza pontosan a szleng figuratív vagy átmeneti jellegét, máskülönben teljesen kielégítő definíció. Nem érdemes hangsúlyozni, hogy a szleng a legműveltebb beszéd szintje alatt van, ha felismerjük, hogy kívánatos tényező a nyelv fejlődésében, s hogy illendő módon minden köznapi szituációban használható. Általában nem kerülhet be az írott nyelvbe, kivéve az olyan stílust, amelynek életszerűséget biztosít.

Az „Encyclopedia Americana” (1923) szerint: „a szleng először is tudatos támadás a nyelvi illem bevett normája ellen. Másodszer pedig szleng szavakkal gyakran helyettesítik a népnyelv szavait.” Ezek elfogadható jellemzések a

szlengről, de definícióként nem használhatók. A „New International Encyclopedia” (1924) figyelmen kívül hagyva a definíció utóbbi fejlődését, a szlenget így határozta meg: „Kollokvialis szavak és kifejezések, melyek főleg a társadalom alsóbb osztályaiból vagy a szakzsargonból származnak. Ugyancsak vonatkozik a terminus olyan szavakra, melyek formailag összhangban állnak a standard használattal, ám melyek jelentésükben eltérnek ezen normától olyannyira, hogy nem választékosnak és vulgárisnak tekintendők.”

Egy utolsó rövid definícióért a „Pocket Oxford Dictionary”-hez (1925) fordulunk: „Általánosan kollokvialis használatban levő kifejezések, melyeket a standard angol nyelven kívülinek tekintenek, szavak vagy kifejezések, melyek bizonyos társadalmi osztályra jellemzőek.” Anélkül, hogy túlzottan részletekbe menne, ebben a definícióban megtalálható a nagyobbik „Oxford Dictionary” minden hasznos jellemzője. Két hiba jellemzi az utóbbi definícióját: egyrészt az átmenetiséget hangsúlyozva nem választja el a szlenget a dialektustól, illetve — figurativitását kiemelve — a tolvajnyelvtől sem. Ha ezen két megkülönböztetéssel kiegészítenék, a definíció egészen pontosan a szleng mai felfogását képviselné.

Így alakult tehát a szleng felfogása legkorábbi jelentésétől, amikor a tolvajok dialektusának tekintették, amikor AMBROSE BIERCE úgy nevezte, hogy „annak beszéde, aki meglopja az irodalom szemetesvödreit útban a szemétdomb felé”, mostani jelentőségéig. Több tiszteletet kap, sőt ma az irodalom bizonyos területein művelik is. Jellemzően figuratív és gazdag, ahogy illik is egy fejlődő nyelvhez. És ez okból mindenekelőtt jellemző Amerikára, arra az országra, mely játékoságával még mindig fiatal és kamaszos. Vulgáris jellege idővel eltűnik majd, s a jövő szlengjét annak fogjuk tekinteni, ami: „a kifejezés életteli módja”.

(Fordította Várnai Judit Szilvia)